

מאכלי חלב בשבועות

ישנו מנהג אשכנז קדום לאכול מאכלי חלב בחג השבועות¹. מקור המנהג נסתר בערפלי ההיסטוריה, ולכן טעמו איננו ידוע. הצעות שונות ומקוריות הוצעו במהלך הדורות במטרה לנסות להסביר את טעם המנהג².

הכלב³ אומר שהמנהג היה לאכול דבש וגם חלב, כי התורה נמשלה לדבש ולחלב, כמו שכתוב "דבש וחלב תחת לשונך"⁴. לפי זה, כנראה שבמהלך הדורות הדבש נשכח מחג השבועות (פשוט "העברנו" אותו לראש השנה), ונשאר רק החלב.

ואם כך, נשאלת כאן שאלה: מה תורמת החלב למשל זה? עניין הדבש כסמל לתורה הוא רעיון עתיק שמקורו בפסוק מפורש: "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו... ומתוקים מדבש ונפת צופים"⁵. אבל אם כבר יש לנו את הדבש כמשל לתורה, למה צריכים גם חלב? כנראה שהרעיון הוא שחלב הוא מתוק וטעים, כמו התורה המתוקה. אבל כמובן, דבש הרבה יותר מתוק מחלב, ואם כן מה מוסיף החלב במשל זה?

נראה שיש הבדל אחד בסיסי בין חלב לדבש. דבש מתוק מאוד, אבל אי אפשר לאכול אותו. מאידך, חלב מתוק גם כן (אומנם פחות מדבש), אבל הוא גם **מזין**. אם כן, אולי בגלל זה התורה נמשלה גם לדבש וגם לחלב – הדבש מסמל את **התענוג** שבלימוד התורה, והחלב מסמל את **התועלת** שבו. אנחנו לומדים תורה לא

¹ רמ"א סי' תצ"ד סעי' ג'

² למשל, הרמ"א שם אומר שלדעתו המנהג הוא לאכול חלב ואח"כ סעודת בשר, דבר שמצריך שני לחמים שונים, ובכך יש זכר לקרבן שתי הלחם. והמשנה ברורה (שם, ס"ק י"ב) מביא בשם "גדול אחד" שביום מתן תורה קיבלו את כל המצוות, ולכן לא היה בביתם אח"כ בשר שחוט וכלים כשרים, והיו צריכים לאכול מאכלי חלב באותו יום, ואנחנו אוכלים מאכלי חלב כזכר לזה. ויש עוד טעמים.

³ סימן נ"ב ד"ה וזהו סדר

⁴ שיר השירים ד:יא. מעניין שכמו התורה, גם ארץ ישראל משויכת לדבש וחלב – "ארץ זבת חלב ודבש" (שמות ג:ח ועוד מקומות רבים). ואכמ"ל.

⁵ תהילים יט:י-יא

רק בגלל שאנו נהנים מהלימוד (כמו בטעימת דבש), אלא יותר מפני שהתורה נותנת לנו כוח והדרכה לחיות חיים של עבודת ה'. נכון, התורה מתוקה מדבש, אבל היא גם מזינה והכרחית לנפש, כמו חלב.

ויתכן שיש גם נקודה נוספת במשל הזה. כדי להבין אותה, אנחנו צריכים להקדים הסבר קצר בקשר לאופי של חג השבועות. אנחנו רגילים לחשוב על שבועות כ"זמן מתן תורתנו", אבל בתורה עצמה אין שום רמז לעניין זה. למרות שברור משמות פרק י"ט שמתן תורה התרחש קרוב מאד לחג השבועות, ואולי בו ביום⁶, חג השבועות עצמו מוצג בתורה רק כחג חקלאי: "חג הקציר"⁷ או "יום הבכורים"⁸.

גם ספירת העומר, שמקשרת בין חג המצות לחג השבועות, איננה מוצגת בתורה (כפי שאנחנו רגילים לחשוב עליה היום) כספירה בין יציאת מצרים למתן תורה. אלא, הספירה מקשרת בין קרבן המנחה המיוחדת בחג המצות – קרבן העומר – לבין קרבן שתי הלחם בשבועות: "וספרתם לחם ממחרת השבת **מיום הביאכם את עמר התנופה**...תספרו חמשים יום **והקרבתם מנחה חדשה לה'**"⁹. קרבן העומר מובא בחג המצות, שהוא חג האביב, תחילת הבשלת התבואה. העומר מובא משעורים, שמבשילים מוקדם יותר מחיטה, ומובא בצורת מצות. מאידך, שתי הלחם מובאים מסולת, ובצורת חמץ. כלומר, העומר מסמל את **תחילת התהליך** של הבשלת התבואה, הפוטנציאל. ואילו קרבן שתי הלחם מציין את תחילת **הגשמת** הפוטנציאל בפועל. המעבר בין פוטנציאל להגשמה הוא ספירת העומר.

אחרי חורבן הבית, הדגש בחג השבועות עבר מחג הקציר והבכורים (שאינם רלוונטיים בגלות) לזמן מתן תורתנו. וממילא, גם ספירת העומר לבשה אופי אחר – אנחנו כבר לא (עד ביאת גואל במהרה בימינו) סופרים בין קרבן העומר לשתי הלחם, אלא בין חג המצות (זמן חירותנו) לחג השבועות (זמן מתן תורתנו). גם מעבר זה הוא תהליך בין פוטנציאל להגשמה. ולכן, את ליל שבועות – שיא התהליך – אנחנו מציינים בלימוד תורה כל הלילה.

⁶ ע'י שבת פז: - מחלוקת תנאים אם עשרת הדיברות ניתנו בו' סיון או בו' בו

⁷ שמות כג:טז

⁸ במדבר כח:כו

⁹ ויקרא כג:טו

ונשים לב: בחג המצות, אנחנו נוהגים לקרוא את שיר השירים, שיר של אהבה עזה שמסמלת את האהבה שלנו לקב"ה¹⁰ ואהבתו אותנו, כפי שנתגלה בזמן יציאת מצרים. ובחג השבועות אנחנו קוראים מגילת רות – שגם היא סיפור של אהבה. סוג אחר של אהבה נראית במגילת רות מאשר זו שנראית בשיר השירים. שיר השירים מדבר על אהבה של **להט ותשוקה**, בעוד מגילת רות מדברת על אהבה של **חסד**. במגילת רות אנחנו קוראים על החסד שרות עשתה עם נעמי, וגם על אהבה בין איש לאשה (בועז ורות) המבוססת דווקא על מעשי חסד – גאולת השדה, נשיאת אשה אלמנה והקמת שם המת. שני סוגי אהבה, בשני חגים הקשורים אחד לשני על ידי ספירת העומר. האהבה המתאורת בשיר השירים – תשוקה חזקה ולהט – היא בעצם אהבה **בפוטנציאל** – וע"כ מתאימה מאד לחג המצות. מגילת רות, המתארת אהבה של **נתינה**, של חסד, מקומה בחג השבועות, כשהפוטנציאל מתגשם.

וכאן אנחנו חוזרים לדבש ולחלב. הדבש מתוק מאד, אבל אינו מזין. הדבש מסמל הנאה ותענוג – סוג האהבה שמופיעה בשיר השירים. אבל החלב מסמל אהבה עמוקה יותר – אהבת האם לבנה. כשאמא מיניקה את הילד שלה, היא לא רק **מחבקת** אותו. היא גם **מאכילה** אותו, מזינה אותו, נותנת לו את החיים. זאת האהבה של מגילת רות, וזאת התועלת האמיתית של תורה. נכון, התורה מתוקה מדבש ונפת צופים. אבל אפילו יותר מזה, התורה משולה לחלב – מזון הכרחי, שאמא נותנת לבנה בשל אהבתה אליו.

ולכן מתאים מאד שהתורה נמשלה ל"דבש וחלב תחת לשונך", ושהמנהג המקורי היה אולי לאכול חלב ודבש בשבועות. אבל בסופו של דבר, נאחזנו דווקא בחלב. מתאים מאד שבילל שבועות, כשאנחנו ערים כל הלילה ושקועים בלימוד התורה – כדי להראות את האהבה וההערכה שיש לנו ללימוד התורה, אנחנו נוהגים לאכול מאכלי חלב. במנהג הקדוש הזה אנחנו מראים שהתורה בשבילנו היא הרבה יותר מ"דבש ונופת צופים", הנאה ותענוג. אנחנו שותים בצמא את דברי התורה כמו שתינוק שותה את חלב אמו: "כי הם חיינו ואורך ימינו, ובהם נהגה יומם ולילה".

¹⁰ רמב"ם הל' תשובה י:ג.